

İZMİR'DE CUMHURİYET BAYRAMININ 15. YILDÖNÜMÜ KUTLAMA TÖRENLERİ

Türkan Çetin

Cumhuriyet Halk Partisi, Cumhuriyetin 15. yıldönümü kutlamalarının 10. Yıl kutlamalarından daha üstün bir nitelikte tüm yurttan coşkuyla kutlanmasını sağlamak amacıyla bir dizi hazırlık yaptı. Bu amaçla aldığı geniş tedbirleri yayınladığı bir genelgeyle ülke geneline duyurdu. 15. Yıl kutlamalarının ülke genelinde 28.10.1938 saat 13.00'te 30.10.1938 saat 24.00'e kadar CHP Genel Merkezi'nce belirlenen doğrultuda kutlanmasını sağlandı¹.

Parti merkezinin yayınladığı ve illere gönderdiği programın ana başlıkları şu konuları içeriyordu: Cumhuriyet Bayramı'nın yurdun her yerinde en uzak yerleşim birimlerinde bile idare amirleri tarafından coşkuyla kutlanması sağlanacaktır. Yurt dışında Türk konsolosluklarında da aynı coşkuyla kutlamalar yapılması isteniyordu. Bayram kutlamalarının amacı; cumhuriyet rejiminin iyiliklerini halka duyuracak nitelikte ışıklı, renkli, hareketli olması ve tüm halkın katılımının sağlanması olarak belirleniyordu. Bu amaca ulaşılmasını sağlamak amacıyla her ilde bir düzenleme komitesi oluşturularak, şehrin çeşitli yerlerine taklar yerleştirilmesi, belediye, halk evi binası v.b. binaların ışıklandırılması, geceleri elektrik ve camilerin minarelerine cumhuriyeti anlatan vecizeleri içeren mahyalar kurulmasını sağlamak, şehrin her yerinin kırmızı, beyaz kurdeleler, defne, mersin gibi süslemelerle bezenmesini sağlayarak halkın coşkusunu artıracak atmosferin yaratılması sağlanacaktı².

Cumhuriyetin onbeşinci yılının simgesi olarak (XV) seçilmişti. İnsanların yoğun olduğu, göze çarpan her yere süslü veya ışıklandırılarak (XV) rakamının yazılması isteniyordu.

1923'ten sonra doğan çocukların cumhuriyeti benimsemesini sağlamak amacıyla kutlama programının 15. maddesinde bir takım öneriler sunuluyordu: "*Çocukları en ilgilendiren salıncak, atlı karınca, kukla, ve diğer eğlenceler cumhuriyet bayramının şehir ve kasabanın alışılmış yerinde eskisinden daha düzenli hazırlanacaktır. Çocukların çok geldiği bu eğlence meydanlarında ve yerlerinde onların gözlerine çarpacak ve alakalarını çekecek surette cumhuriyeti hatırlatıcı gösteriler tertip edilecektir*"³.

Posta idaresi de cumhuriyetin 15. yılı hatırası olmak üzere, altı çeşit posta pulu bastırdı⁴.

Cumhuriyetin onbeşinci yılı ayrıca devlet için geçen süreçte

ülkenin nereden nereye geldiğinin muhasebesini yapmak açısından önem taşıyordu. Bu nedenle onbeşinci yıl anısına bir kitap yayınlandı.

CHP Genel Merkezi'nin hazırladığı ve tüm ülke genelinde uyulmasını istediği program doğrultusunda üç gün üç gece sürecek olan 15. Yıl kutlamalarının programını hazırlamak üzere İzmir'de bir komisyon oluşturuldu. CHP yardımcı üyesi Mehmet Aldemir başkanlığında toplanan düzenleme komitesinde merkez komutanlığı, emniyet ve kültür direktörleri, işçi ve esnaf birliği müdürü ve zabıta amiri bulunuyordu⁵. Komisyonun çalışmaları sonucunda, cumhuriyet bayramı 15. yıldönümü kutlama raporu yayınlandı⁶. Bu programın yanında İzmir Halkevi ve Ticaret Odası' da bir kutlama programı hazırladı⁷. Ankara'daki törenlere İzmir'den de izciler ve bir grup genç paraşütçü katıldı⁸.

Genel merkezden gelen direktifler doğrultusunda cumhuriyetin 15. yıldönümünde açılması kararlaştırılan yeni okulların açılış törenleri de halkın yoğun program içinde yorulmaması için bayramdan bir hafta önceye alındı⁹. Seydiköy, Güzelyalı, Urla, Örnekköy ilkokulları vali, il genel meclisi üyeleri, parti erkanı ve gazetecilerin katıldığı törenlerle açıldı. Konuklar otobüslerle okullara götürüldü¹⁰.

Bayındırlık ve Ekonomi bakanlıklarından gelen genelgeler doğrultusunda bayram nedeniyle üç gün boyunca körfez vapurları, tramvaylar, belediye ve özel otobüsler ücretlerini yarıya indirerek halkın bayram tatilinde gezmesine yönelik düzenlemeler yaptı¹¹. Şehrin çeşitli yerlerindeki meydan ve caddelere on beş tane zafer takı kuruldu¹². Bayram nedeniyle her yer elektrik, kırmızı ve beyaz kurdelelerle donatıldı¹³.

İzmir'de cumhuriyet bayramı resmi törenleri Vali Fazlı Güleç'in saat 8.00'den itibaren vilayet makamında şehirde bulunan milletvekillerinin, askeri komuta erkanının, vilayet erkanının, yüksek memurların, CHP ve diğer teşkilat üyelerinin, konsolosların tebriklerini kabulüyle başladı. Tebrik için gelen heyetler hükümet konağı önünde bando ile polis ihtiram kıtası tarafından geliş ve gidişlerinde selamlandı. Daha sonra vali, daire başkanlarıyla birlikte kışlaya giderek komutanlık makamında, müstahkem mevki komutanı tümgeneral Rasim Aktuğ'u tebrik etti. Daha sonra hep birlikte otomobillerle cumhuriyet meydanına gidildi. Vali, müstahkem mevki komutanı ve belediye başkanı meydana toplanan ordu, okullar, çeşitli teşkilatların ve halkın cumhuriyet başramını kutladılar.

Atatürk heykelinin önündeki tören saat 10.30'da halkın ve öğrencilerin de katılımıyla İstiklal Marşı'nın söylenmesiyle başladı.

Marşın okunmasından sonra, kürsüye çıkan Vali konuşmasında "...Hepimiz cumhuriyet devri ile ondan evvelki devirler arasında bir mukayese yapmak için imkanlara malik bulunuyoruz.İçimizde o devirleri yaşayanlar çok olduğu gibi sonradan yetişen genç nesilde çok eski olmayan bu devirleri öğrenmişlerdir...bu milletin en güzel en verimli ve en mesut idaresi cumhuriyet idaresidir.Halkın ruhuna sinmiş veya onun ruhundan doğmuş olduğundandır ki, Cumhuriyet,Türkiye'de güneş durdukça,dünya döndükçe payidar olacaktır. Bu rejimin payidar olması için çok mühim ve hususi bir sebep daha vardır:O da temelinin Atatürk gibi bütün cihanın tek yetiştirdiği , uzağı gören bir dahi tarafından atılmasıdır.Bu mazhariyet, bu idarenin ebediyete kadar payidar olacağıın en büyük delilidir..."demektedir. ¹⁴

Güleç'in ardından kürsüye çıkan avukat Ekrem Oran'da CHP adına yaptığı konuşmasında: "*Kardeşlerim! Cumhuriyet; bütün mana ve varlığı ile, büyük Türk ihtilalinin tam bir ifade ve hülasasıdır. Cumhuriyet; Türk milletinin ezelden mevcut ve ebede kadar var olacağını isbat eden en muhteşem bir delildir. Cumhuriyet, Türk'ün tarihi uyanıklık ve yükseliş devridir. Cumhuriyet, Türk Milleti'ni ölümden kurtaran, ona yeni bir hayat ve enerji aşılayan, yeni bir nizam veren en büyük feyiz ve kudrettir. Bu bayram bizim için sadece bir şan ve şeref değil, bütün mesut inkılaplarımızı doğuran, batıl ananelerimizi yıkan, başımıza musallat olan tacidarlara serengün eden, Türk'ü garba ve garbı Türk'e yanaştırıp ve bizi kuvvetli sarsılmaz bir kudret haline getiren, tarihin zalim seyrini değiştiren, alaka ve varlık bayramımızdır. İşte bunun içindir ki biz cumhuriyete canımızla, kanımızla, bütün varlığımızla bağlıyız. Ve yine bunun içindir ki cumhuriyet, Türk milleti var oldukça, ki Türk Milleti ebedidir. Kafamızda bir güneş gibi sönmeyecek, parlayacaktır. Çünkü o; kendisini saydıran ve sevdiren kahraman bir milletin öz malıdır. Çünkü, o bizim güneşimiz olan Atatürk'ün mukaddes bina ve vediasıdır..."Cumhuriyetin onbeşinci yıl kutlamalarında ne yazık ki Atatürk'ün rahatsızlığı bir hayli artmıştı. Ekrem Oran konuşmasında "*Ey sevgili Atam ! Senin bize, bütün bu verdiklerine mukabelemiz yalnız bir minnet, sadece bir şükran değil bütün varlığımızla sana bağlılığımızdır.Sen bizim herşeyimizsin.Hayatımızdan canımızdan da üstünsün.Senin uğruna, senin tek işaretine bütün varlığımız fedadır.Bütün millet biliyor ki;bugün hür ve mesut bir vatanda müstakil ve hakim yaşıyorsak, vatan havasını hürriyetle emiyorsak bütün bunlar hep senin sayendedir.İşte bu mesut günümüzde her vakitki gibi huzuruna geldik bütün İzmir, bütün Türkler, mektepteki çocukları ,beşikteki yavruları ile birlikte senin sağlığını Allahaan diliyor .Varol..." ¹⁵**

Cumhuriyetin köylüye ve köy kalkınmasına verdiği önemin bir belirtisi olarak, Vali ve CHP temsilcisinin ardından kürsüye köylüler

adına konuşma yapmak üzere Dođanlar Köyü Muhtarı çıktı. Muhtar İskender Özşaşal tok sesiyle yaptığı konuşmada: "*Kendisine içten bağlı olduğumuz cumhuriyetin 15. yılını kutlarken, bir köy muhtarı olan bana da yüksek huzurunuzda bu kürsüden köy ve köylü adına söz söylemek hak ve şerefi bağışlanmış bulunuyor. Saltanat idaresinin cumhuriyetten ne kadar bulunduğunu evvela benim bu kürsüden millete hitap edebilmekliğim ile tezahür ediyor..*"¹⁶sözleriyle cumhuriyetin köylüye veerdıği öneme dikkat çekiyordu.

Hoparlör tesisatı ile şehrin çeşitli yerlerinde de halkın bu konuşmaları dinlemeleri sağlandı. Konuşmaların ardından bandonun seslendirmesi ve halkın katılımıyla cumhuriyet marşı büyük bir coşkuyla söylenerek geçit resmi yapıldı. Piyade, topçu, muhabere, deniz kıtaları, motorlu kıtalar, hava kuvvetleri, jandarma, polis ve belerdiye zabıta müfrezeleri ve nafianın işçi grupları, izciler, öğrenciler, sporcular ve dernekler halkın alkışları arasında geçit töreninde bulundular. Tören sırasında Atatürk anıtına, CHP, Denizbank İzmir Şubesi, Tabip Odası, Türk Spor Kulübü İzmir Şubesi, Kızılay, Verem Mücadele, Halkevi, Türk Kültür Ocağı v.b. yirmiyi aşkın kuruluş çelenk koydu.

Şehir gece baştan başa ışıklarla donatıldı. Belediye tarafından birinci kordonda çeşitli yerlere meşaleler yaktırıldı. Bir fener alayı geçidi yapıldı. Aynı gece Karşıyaka'da okullar ve halkın katılımıyla bir fener alayı oluşturularak, Karşıyaka Halkevi'nden Atatürk'ün annesinin mezarına gidirelerek çelenk konuldu¹⁷.

28 Ekim Cuma günü, CHP Esnaf ve İşçi Birliği tarafından fakir ve kimsesiz çocuklara giyim yardımı yapılarak, Kültürpark'ta bir şenlik düzenlenerek aileleriyle birlikte eğlenmeleri sağlandı.

İzmir Halkevi, cumhuriyet bayramı nedeniyle hapisanedeki 590 mahkuma yemek verdi. Saat 16.00'da Vali Fazlı Güleç, belediye başkanı Dr. Behçet Uz, Halkevi Başkanı Şehime Yunus, Müddeiumumi Muavini Sabri Atamaner hapisaneye gitti. Hapishane müdürü İbrahim Hekimođlu gelenleri karşıladı. Hapishane bahçesinde toplanan mahkumlara Vali Fazlı Güleç: "*Arkadaşlar! Bugün dışarıda serbest gezen, hürriyetine sahip olan arkadaşlarımız cumhuriyetin 15. yıldönümünü kutluyorlar. Sizler aramızdan ayrı bulunuyorsunuz. Sizin mazur olduğunuzu düşündük ve size, büyük bayramı kutlamak için buraya geldik. Günlerinizin çabuk geçmesini, yakın zamanda buradan kurtulmanızı, evlerinize, aileniz arasına, hürriyetinize kavuşmanızı, cemiyet için hayırlı işler yapmanızı, başarmanızı dilerim*"¹⁸. Halkevi Başkanı Şehime Yunus da, kadın mahkumlarla konuşarak, cumhuriyet bayramlarını kutladı. Devlet hastanesindeki hastaların bayramları da vali adına başhekim tarafından kutlanarak, hastalara çeşitli hediyeler verildi.

Akşam saat 18.00'de felsefe öğretmeni Kazım Gürpınar halk-evinde "İnkılap Tarihi" konulu, saat 20.00'de Baro Başkanı Münir Birselle cumhuriyetle ilgili bir konferans verdi. Ardından halkevi güzel sanatlar kolu korosu, bir konser verdi¹⁹.

Cumhuriyetin ilk yıllarının demokrasiye geçiş açısından önemli bir geleneği olan halk kürsülerinden kadın ve erkek on sekiz yaşını aşmış her Türk vatandaşı en fazla kırk dakika olmak üzere konuşma yapıyordu. Bu geleneği devam ettirmek amacıyla şehrin değişik yerlerinde halk kürsüleri kuruldu²⁰.

Cumhuriyet bayramı nedeniyle Kültürpark sineması 31 Ekim günü iki yeni film göstermeye başladı²¹. Kız Öğretmen Okulu öğrencileri halkevi köycülük koluyla ortaklaşa 28 Ekim'de Pınarbaşı köyünde bir piyes oynadılar²².

Cumhuriyet bayramı kutlamaları, 30 Ekim pazar akşamı Denizbank'ın düzenlediği deniz eğlenceleri ve havai fişek gösterilerinin ardından sona erdi. Cumhuriyetin onbeşinci yıl kutlamaları İzmir'de ve köylerinde büyük coşkuyla kutlandı.

Cumhuriyetin yetmişbeşinci yılını kutladığımız bugünlerde bizden 60 yıl önce İzmir'de cumhuriyet kutlamalarına katılanların coşkularını bir ölçüde yansıtmayı amaçladığım yazıma Vali Fazlı Güleç'in kutlamaları sırasında söylediği şu sözlerle son veriyorum: "İstikbali düşünmemiz lazımdır, istikbal bizim için bir saadet, bizim için hayattır. Bizden tam yüzotuzbeş yıl sonra gene bu meydanda cumhuriyetin yüzellinci yılı kutlanacaktır. Ahvadımız, kimbilir daha ne kadar saadetlere, bahtiyarlıklara müstakrak olacaklardır.

Hiç şüphesiz, bizim kendileri için açtığımız nurlu yollardan kavuşacakları refah ve saadetin şükranlarını elde ederken bizde bir hisse ayırmayı unutmıyacaklardır. Onlara bir gün bugün kendilerini andığımızı hatırlatmak için şu meydanda Cumhuriyet bayramından sonra 150. yılı bu meydanda kutluluyacak ahvadımıza o günün Türklerine mermer bir kitabe dikerek üzerine sevgi ve selamlarımızı yazarak yadigar bırakmağı teklif ederim. Bu yadigarla onlar bizleri hatırlayacak, katmerli saadetlerine bakarak, belki bize acımak suretiyle yanılacaklar, kendi saadetleri yanında bizim erginliklerimizi, zahmetlerimizle mütenasip bulmıyacaklardır..." ²³

Benim temennim Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunun daha nice yıl dönümlerinde bu meydanlarda toplanan kalabalıkların, bizden önceki kuşaklardan bize kalan coşkuyu çoğaltarak kutlamalarıdır.

DİPNOTLAR

- 1 "Cumhuriyet Bayramı Onuncu yıldönümünden çok üstün bir şekilde kutlanacak" **Anadolu**, 15.10.1938, s.2
- 2 "Cumhuriyetin Onbeşinci Yıldönümünde", **Yeni Asır**, 19.10.1938, s.4
- 3 **Yeni Asır**, 19.10.1938, s.4
- 4 **Anadolu**, 29.10.1938; posta pullarının fiyatı 39.5 krş olarak belirlendi.
- 5 "Cumhuriyet Bayramı Hazırlığı", **Anadolu**, 7.10.1938, s.2;
- 6 "Onbeşinci Cumhuriyet Bayramı Programı", **Anadolu**, 20.10.1938, s.1-6; **Cumhuriyet Bayramı 15. Yıldönümü Kutlama Raporu**, İzmir, 1938
- 7 "Cumhuriyet Bayramında Halkevi de Bir Program Hazırladı", **Anadolu**, 23.10.1938; **Anadolu**, 27.10.1938
- 8 "Cumhuriyet Bayramına Hazırlık" **Yeni Asır**, 18.10.1938, s.4; **Anadolu**, 26.10.1938, s.3
- 9 **Yeni Asır**, 18.10.1938, s.4
- 10 Seydiköy ilkokulunun açılışı "Cumhuriyetin Kültür Hareketi" başlığı ile **Anadolu**, 21.10.1938; Güzelyalı İlkokulunun açılış haberi ise, "Bir Mektep Daha Dün Törenle Kapılarını Yavrulara Açtı" başlığı ile veriliyordu. **Anadolu**, 21.10.1938, s.1
- 11 **Anadolu**, 22.10.1938, s.2
- 12 **Anadolu**, 30.10.1938
- 13 **Anadolu**, 29.10.1938, s.2
- 14 **A.g.r.**, s.14
- 15 **A.g.r.**, s.16
- 16 **A.g.r.**, s.18
- 17 **A.g.r.**, s.8; Karşıyaka'da Cumhuriyet bayramı kutlama programını Karşıyaka Halkevi Başkanı Sabri Mentş düzenledi.
- 18 **A.g.r.**, s.30; **Anadolu**, 30.10.1938
- 19 **A.g.r.**, s.30
- 20 **A.g.r.**, s.7; Komitelerin düzenlenmesi görevini Tahir Bor üstlenmişti.
- 21 **Anadolu** gazetesindeki ilan aynen şöyledir: "Kültürpark sineması Cumhuriyet Bayramı şerefine yarın saat 10'da iki büyük film ile İzmir'in sayın halkına kapılarını açıyor. Rasputin, ayrıca, Başvekil, Büyük Erkan-ı Harbiye ve tekmil ecnebi ateşe militerler huzurunda şanlı kahraman ordumuzun en son yaptığı doğu manevraları" **Anadolu**, 30.10.1938, s.2
- 22 "Cumhuriyet bayramında Halkevi de bir program hazırladı" **Anadolu**, 23.10.1938.
- 23 **Age**, s.14.